क्रियते तत्र व्यक्तमाचार्यस्याभिप्रायो गम्यते इदं न भवतीति" महाभाष्यम् ।

निपाद त्रि० निहतो न्यग्भूतो वा पादो यत्र । निम्नप्रदेशे "अवस्युहतो निपादाः" ऋ० ५।८२।७ "उहत उन्नत-प्रदेशाः निपादा न्यग्भूतदेशाः" सा० ।

निपान न० निपीयतेऽस्मिन् नि+पा--आधारे ल्युट् । कूपसमीपस्थे १जलाशये कूपोद्धृतजलाधारे कूपादिसमीपे पशूनां पानार्थसद्भावाधारे अमरः । करणे ल्युट् । २गोदोहनपात्रे त्रिका० । ३स्नातादिषु च "परकीयनिपानेषु न स्नायाद् कदाचन । निपानकर्त्तुः स्नात्वा च दुष्कृतांशेन लिप्यते" मनुः "गाहन्तां महिषा निपानसलिलम्" यजु० । भावे ल्युट् । ४निःशेषपाने

निपीडन नि+पीड–भावे ल्युट् । नितरां पीडने पीडि–कुच् । तत्रार्थे स्त्री "जलादीननिपीडनां निजलने वस्त्रा वधोविधानम्" वा०द० । [जलनिष्पीडने ।

निपीडित त्रि०नितरां पीडितः नि+पीड–क्त । (निंगडान)

निपुण त्रि० नि+पुष–क । १प्रवीणे क्रियादक्षे "शिल्पोपचारकुशलाश्च निपुणाः पण्यवोनिताः" मनुः । "यक्षिर्निपुणता लोकयात्रकाव्यमेवचात्" काव्यप्र० २सूक्ष्मे "शुभं वचो मम परं निपुणं विधाय" रघुनाथः । श्रेष्ठादि० अभूततद्भावेऽर्थे ज्ञतादिना च० । निपुणज्ञत निपुणीज्ञते "साधु निपुणाभ्यामाशिषावां वधूपतेः" वा० एतद्योगे अर्थावां गम्यमानायां षष्ठ्यपि भवति निपुणः । पत्यादियोगे तु न, भ्रातरं प्रति निपुणः" दि०कौ० ।

निपुर पु०निहतं पूर्यते पृ--कर्मणि क्विप् । क्षिप्तदेहे सूक्ष्मशरीरे "परा पुरो निपुरो ये भवन्ति" यजु० २।२० "निपुरः सूक्ष्मदेहान्" वेददी० । तत्राश्रितात्मादिना सूक्ष्मरूपेण पूरणेन तत्पूरणस्य निहतत्वात् तथात्वम् 'अस्य-मितं लोका विधीयते तस्य यः स्थविष्ठो धातुस्तत्पुरीषं यो मध्यमस्तन्मांसं योऽणिष्ठस्तन्मनः" छा०उ० इत्यादिश्रुत्या मनसः सूक्ष्मदेहान्तर्गतस्य सूक्ष्मभूतेनात्मनावेशेन उपचीयमानत्वात् निहतपूरणमेवं प्राणादीनामपि तदन्तर्गतानां तथात्वं तत्रोक्तमतो लिङ्गदेहस्य तथात्वम् ।

निफला स्त्री निहतं फलं यस्याः । ज्योतिष्मतीलतायाम् राजनि० ।

निबन्ध पु०नि+बन्ध-घञ् । १शास्त्रविशेषे देवस्वेन प्रतिष्ठिते वस्तुनि "दद्यात् भूमिं निबन्धं वा ज्ञात्वा शेषस्तु शेषमेत्" "निबन्धो द्रव्यमेव वा" वाच० २संग्रहग्रन्थभेदे भूमि-रोधरूपे ३रोगभेदे ४बन्धने च हेमच० "निबन्धायाऽऽसुरी मता" गीता । निबध्नाति कोष्ठम् अच् । ५निम्बवृक्षे जटाध० । तत्सेवने हि कोष्ठरोधो भवति ।

निबन्धन न० निबध्यतेऽनेनात्र वा ल्युट् । १हेतौ हेमच० । २वीणायाश्चन्द्रोनिबन्धनयोर्द्वभागे च अमरः । भावे ल्युट् । ३बन्धने ४ग्रन्थे च "अतुच्छतपदन्यासा सद्भिः सन्निबन्धना" माघः । ततः ग्रन्थादि० चतुरर्थी क । निबन्धनक तत्समीपस्थदेशादौ त्रि० । निबध्यते अनया करणे ल्युट् । ५निबन्धसाधने स्त्रियां ङीप् । "विषयवती वा प्रवृत्तिरुत्पन्ना मनसः स्थितिनिबन्धनी" पात०सू०

निब(व)र्हण न० नि+(व)वर्ह–ल्युट् । मारणे "निबर्हणं धर्मधनैर्विगर्हितं विशिष्य विश्वासजुषां द्विषामपि" नैष० । अन्तस्थवर्णमध्यभिन्ने के

निभ त्रि०नि+भा–क । १नितरां भासमाने २सदृशे च वाहस्थेऽस्य नित्यस० न पृथक् प्रयोगः । "प्रफुल्लताविच्छुनिभैरधीषुभिः" "उडुपेन पूर्णेन्दुनिभाभिलोचना" माघः "प्रभत्यन्यो निभाद्यन्यः स वा प्रत्यय उच्यते" भट्टि० ।

निभालन न० नि+भु–भल–निष्ठायां भावे ल्युट् । दर्शने त्रिका० । [भवेन हि निश्चयं भवतीति तस्य तथात्वम् ।

निभृत त्रि० निश्चयं भृतः । अत्यन्तभीते राजनि० । अत्यन्त-

निभूयप पु० निभूय नितरां भूत्वा तत्स्थादिरूपेणावतीर्य पाति पा–क । विष्णौ "विष्णवे निभूयपाय जाष्टा" यजु० २२।२० ।

निभृत त्रि० नि+भृ–क्त । १हृते २विनीते ३निश्चले ४एकाग्रे ५गुप्ते ६निर्जने अत्यालोपलिते च भट्टिः "नभसा निभृतेन्दुना समाम्" रघुः "मधुकरालुनया कुसुमाट-ध्वनिभृता निभृतालयरक्षणे" माघः ।

निमग्न त्रि० नितरां मग्नः नि+मस्ज–क्त । जलादौ नितरां निविष्टे "निमग्नेभाजलमर्मनजलमेरमाहदरम्" रत्नगङ्गाधरः । निमग्नस्यादूरदेशादि० बहुव्री० क । नैषधन्तु निमग्नस्यादूरदेशादौ त्रि० ।

निमज्जथु पु० नि+मस्ज–भावे अथुच् । निमज्जने "तत्रे कालान्तरैः सार्द्धं अन्योऽहं धिङ्निमज्जथुम्" भट्टिः ।

निमज्जन न० नि+मस्ज–भावे ल्युट् । जलादावगाहने स्नाने "दृङ्निमज्जनसुपैति सुधायाम्" नैष० ।

निमज्जन न० नि+मस्ज–भावे ल्युट् । आवश्यकमाशुधोजलादौ प्रवर्त्तने । "यिधिनिमज्जनाभ्यां मज्जनाधीरुपमज्ज प्रार्थनासु सिङ्" पा० "यस्याकरणे प्रत्ययावस्तिमज्जनम्"